I. BIENALE MLADIH NA RIJECI

Posebno nas neko zanimanje privlači djelima slikara i kipara, koji su još mladi. — Ustvari, ne postoje nikakvi opravdani i trajni razlozi da vrijednosti tih djela mjerimo nekim kriterijima, koji bi bili prilagodjeni upravo okolnosti mladenaštva autora. Nikakve okolnosti u porijeklu umjetničkog djela ne smiju djelovati na njegovu ocjenu. Umjetnička kreacija poznaje u svom vremenu samo jednu ljestvicu stvarnih kvaliteta. Ali, elementarno nas iskustvo podsjeća na činjenicu da su upravo u mladim godinama umjetnika, u mnogim slučajevima u povijesti, kao i danas, nastajala ona njihova djela u kojima je sačuvana prva, glavna i originalna riječ autorova duha. Često su ti rani začeci životnih opusa bili i sad su redovito zastrti tehničkim neprilikama, zapretani pod pepelom prvih velikih vatri mladenačkih uzbudjenja. Zato ih ne nalazimo i ne otkrivamo lako. Obično ih tek naslućujemo i utvrdjujemo njihovu prisutnost općim, nejasnim, nedovoljno odredjenim riječima. No, oni su zaista često tu i upravo ih na tom mjestu valja tražiti. Jer, kasniji razvitak autora umjetničkog govora donosi veću vještinu; veliki, punokrvni opusi, zaista, u svom vremenu rastu, dozrijevaju i mnogi su stvaraoci u poznim godinama svoga života sačinili najsavršenija svoja djela. U nekima medju njima nalazimo i konačno rješenje velikoga pitanja, koje je umjetnik nosio u sebi, a bilo je to pitanje — sebi i svijetu — o prvom smislu svih trudova i muka u časovima traženja i otkrivanja. — Pa ipak, u mladenačkim djelima svi su se počeci najčešće već zametnuli ili su nikli. Ili su tu već posvećeni smrti.

Zato je Riječki bienale mladih bio tako izuzetno zanimljiv. Organizacija izložbe, doduše, nije uspjela onako, kako bismo to već mogli očekivati. Pribiranje radova nije izvršeno na najsigurniji način. Nedostajalo je na izložbi više mladih slikara i kipara, koji bi svakako morali biti zastupljeni. Našlo se medju izloženim radovima takvih, koji u tu sredinu nikako ne pripadaju. Ali, valja imati na umu da je organizacija izložbi ove vrste posao, koji krije u sebi vrlo veliko mnoštvo nepredvidivih teškoća i zapreka, pa stoga Riječkoj galeriji moramo za sad biti zahvalni prvenstveno bar za — dragocjenu inicijativu.

Ipak, i onaj niz slika i skulptura, koje smo ovom prilikom mogli vidjeti u dvoranama Galerije, pruža nam ograničene, ali stvarne mogućnosti da stvorimo neke zaključke o kretanjima ideja i smjerovima težnji medju mladim slikarima i kiparima. Nisu li na I. bienalu prisutni uistinu svi vrijedni predstavnici novih tendencija medju mladima, ipak su tu bila vidljiva mnoga simptomatična platna i skulpture, koji odaju što hoće i kuda smjeraju oni, koji stvaraju ili će stvarati našu likovnu sutrašnjicu.

Ustvari, potrebno je da tu odmah ograničimo značenje riječi „sutrašnjica". Radovi mladih slikara i kipara, koji su bili izloženi na Rijeci, samo manjim svojim dijelom predstavljaju stvarnu budućnost likovne umjetnosti u našoj sredini. Neuporedivo veći broj izloženih slika i skulptura, posve je „ današnji", a djelomice pokazuje tek značajke naše recentne tradicije. I to je prvi i osnovni minus sastava. I. bienala mladih. — Osim posve rijetkih i teško čitljivih pojedinačnih slučajeva, mladi slikari i kipari nisu ni pogledali, a kamoli krenuli dalje od pozicija, koje zauzimaju poznati, zreli i istaknuti umjetnici u zemlji. — Dominantne su na izložbi doduše ,upravo suvremene tendencije i većini autora moramo priznati da su moderni u uobičajenom smislu te riječi. — Smjerovi suvremene apstrakcije i nadrealizma često privlače mlade slikare i kipare. Štoviše, neki su medju njima mogli pokazati radove, koji ni u čemu ne zaostaju za najboljim prosjekom moderne umjetnosti uopće. Ali, nikakve se nove perspektive ne otvaraju u tim radovima. Nema u njima one smionosti, koju bismo tako rado našli medju predstavnicima nove generacije. Pri tome nam se nameću pitanja: Nisu li to znakovi zamorenosti nakon prvih većih prodora u svijet moderne umjetnosti? Nismo li svjedoci trenutka predaha poslije prvih težih napora u otkrivanju posljednjih aktualnih problema slikarstva i kiparstva. — Uzevši u obzir svu širinu i dubinu suvremene likovne problematike, možda bismo mogli ustvrditi kako najakutnija pitanja likovne umjetnosti više i nisu rješiva na specijalnim područjima slikarstva i kiparstva u tradicionalnim njihovim okvirima. Najosjetljivija i najaktualnija su se likovna pitanja pojavila na području arhitekture i u krugu takozvane sinteze. Stoga je u neku ruku nepravedno da od mladih kipara i slikara očekujemo zaista osobite novosti.

Ipak, ipak! U dvoranama Riječke galerije — uza sve nepotpunosti u sastavu materijala izložbe — imali bismo pravo tražiti: više hrabrosti, više zamaha u nastojanjima, više znatiželje u eksperimentiranju, mnogo više svježine u promašajima i više — mladosti u mladih.

Prvi pogled u izložbene dvorane mogao bi nekoga ponukati da pomisli kako na području slikarstva apstrakcija apsolutno prevladava. Istina je, doduše, da je moderni prostorni koncept odredio većinu osnovnih svojstava projekcije slikarske zamisli na plohu. Tradicionalna iluzija o trećoj dimenziji jednokratnoga prostora postala je posve rijetka ili je njezina uloga zadobila bijeg nove vrste. Na primjer: u prostorima nadrealističkih vizija. Medjutim, posve nefigurativnih rješenja bilo je na bienalu relativno malo. Čak i u onim slučajevima, kad je „ motiv" gotovo posve nepreporoznatljiv, ipak je bio posredi najčešće samo krajnji rezultat neke analize ili sinteze optičkog aspekta prirodnog predmeta. Samo nekoliko je slikara posve slobodno kreiralo svoje oblike „apsolutnih" vrijednosti. Takvi su radovi slikara Kotnika, Protića, Skračića i Trbojevića. Najvrednije su rezultate u tom smislu ostvarili Protić i Trbojević., Prvi od te dvojice slika lirske kompozicije u kojima se veći dio ritmičkih odnosa sastoji u kontrastima teksture površine, dok su tonovi koncentrirani oko smedjih i zemljastih ugodjaja neobične živosti. Karakterističan je tip Protićeve lirike: to nisu ni sentimentalne meditacije, ni patetično deklamiranje, nego vrlo uravnoteženi, pa čak pomalo i kombinatorički „muzikalni" sastavi u kojima se — na samom njihovu dnu — krije stroga konstrukcija. Kombinatorska, spekulativna pa i dogmatska misao javlja se medju mladima češće nego bismo to očekivali. — Dramatičan je i spektakularan vizionarni svijet Trbojevićev. Svojom usijanom materijom gradi on velike, masivne kompozicijske fraze, koje nisu isprazne. Naprotiv, jedna od dviju Trbojevićevih kompozicija pripada zacijelo medju najvrednije radove cijele izložbe. — Skračić je sav u nekim plastičnim računima, pa se veoma približio shematizaciji svojih ideja. On je, uostalom, i rijetki primjer na izložbi u kojem se javlja pravocrtna geometrija pri odredjivanju detalja. Povišena temperatura uzbudjenja često se javila na platnima mladih slikara. I to je posve razumljivo, iako se pri tome moramo sjetiti aksioma da uzbudjenje ma kakve i najvrednije vrste ne jamči nikakvi uspjeh u slikanju, a to svakako nije zakonitost, koja bi vrijedila samo za slikarstvo. Zato je napose zanimljiv rad slikara Kotnika, koji je svoja platna ugodio u hladnom tonu. To su, doduše, kompozicije u kojima je sve smedje i u blizini okera, ali dah je cjeline — hladan. Veoma sredjen, miran i u svojoj vrsti rijedak.

Ostali slikari, koji su se primakli apstrakciji, svoje su oblike zapravo destilirali iz vizuelno doživljenih dojmova u „prirodi". Jemec je medju njima postigao najzanimljivije vrijednosti. To je disciplinirani i pronicavi duh, koji je nešto ranije vrlo brižljivo konstruirao svoje kompozicije, dok sad teži prema slobodnijoj dinamici oblika. Njegovo „Izumrlo mjesto" u svojoj je suštini slikarska analiza arhitekture u kojoj ne nedostaje autentične poezije. „Selo u plamenu" naprotiv, mnogo je temperamentnije i tu su žive, nervozne mrlje i linije stupile na mjesto prijašnjih pravilnih, gotovo geometrijskih ploha. — Sličnim, ali ne i jednakim putevima stigli su do svojih sadašnjih pozicija i slikari Otig i Pavlović. Obojica polaze od „realnih" podataka iz „prirode", koje potom analiziraju i obojica pretvaraju — nažalost — u sheme, koje su zaista neuvjerljive i zastarjele. Suhoparnost svojih analiza Otig nastoji smekšati igrom tehničkih „slučajnosti" u fakturi površine.

Osjetljivi dio izloženih platna, pa i skulptura, prožet je različitim derivatima nadrealizma i fantastike, čije je porijeklo u snovima. Nekoliko je slikara čak vrlo blisko klasičnom nadrealizmu i medju njima se ističe ime O. Ivanjicke. Vrtoglava perspektiva dubine prostora, medjusobno pronicanje fizičkih oblika, morbidnost materije namaza i cjelokupna psihologija kompozicije mlade slikarice posve su blizu načinu nekih klasika nadrealizma. Ivanjicka je vrijedne, a možda čak i zanimljivije radove ostvarila na području plastike, no ti nisu dospjeli na bienale. — Šejka je okretni teoretičar i jedan od stupova zanimljive beogradske grupacije „Mediale". Po svim svojim izvanjskim svojstvima i njegovo je slikarstvo nadrealističkog tipa, ali u idejama, koje su odredjivale značajne detalje na njegovim platnima, ima i relativno originalnih prinova: život je materije na platnu obilniju i predstavlja zasebni, vrlo komplicirani mikrokozam u kojem oko motrioca luta od iznenadjenja do iznenadjenja. Osim toga, u značenju smislenih veza izmedju pojedinih detalja motiva, takodjer ima novosti, koje su karakteristične za Šejku samoga, kao i za orijentaciju „Mediale".

Nadrealizam Vukovićev, Suteja, Vujanovića manje je uvjerljiv, dok su Gerić, Logo i Veličković usvojili samo neke, a ne sve elemente „nadrealnosti" svijeta u kojem se kreću njihove misli. Logova je skulptura, uostalom, prilično rijetki primjer nadrealističke metode u plastici.

Skulptura je, svakako, slabije zastupljena nego slikarstvo. Samo desetak autora pokazalo je dvadeset radova. Izmedju svega ističu se metalne kompozicije J. Boljke. Štoviše njegovi radovi svakako pripadaju medju najvrednije skulpture izložbe. Nalazimo u njima lijepu mjeru poezije, duhovitost u tehničkim rješenjima i — uvjerljivi i jasno čitljivi govor oblika. — Džamonja se našao medju mladima na bienalu — zbog svoje godine rodjenja. No, svoju je mladost već odavna ostavio za sobom, našao je svoj izraz i — primio prva veća priznanja. Ipak smo u nekoliko primjera njegove skulpture, koje je poslao na Rijeku, a ti su primjeri manje „reprezentativni", mogli naći ono, što je u Džamonje najsvježije i možda najvrednije. Sažeta, živa „Mala figura" pokazala je njegove nemale mogućnosti u najboljem svijetlu. — I Jančićeva nije više medju najmladjima. Njezina su mladenačka lutanja završena i ona već gradi jezgru svoga opusa. Prilikom brojnih ranijih njezinih nastupa vidjeli smo izvore njezine invencije, robustni ton njezina izraza, i to, kako je često u opasnosti manire. Kad oblikuje male skice i u prvom naletu modelira figuru s nekoliko zahvata u glini, onda je najsrećnije ruke. To je bilo bjelodano jasno i na primjerima rada Jančićeve, koje je izložila na Rijeci. — Salvarova je našla vrlo zanimljivu temu u plastici mediteranskih gradića. Ritmove kocaka kuća pretvorila je u ljudske simbolične likove. Primjetljivi literarni prizvuk tih kompozicija nije u odviše velikoj mjeri oštetio cjelokupni dojam kompozicije. Prvulovićeva je u svojim „Skulpturama" kombinirala drvo i metal. Ne odviše uspješno. Ideje oblika u tim su radovima relativno izvorne i izbija iz njih neka snaga, ali tehničko rješenje nije na razini zamisli. — Kipari Krković, Vukas, Pirnat i Starčević bore se s poteškoćama, koje su znak nesigurne i dijelom pogrešne tehničke orijentacije njihova rada. Ustvari, oni variraju i kombiniraju svoje dojmove, koje su stekli pred primjerima poznatih ili anonimnih uzora. U nedostatku vlastitih ideja, nastoje koristiti zamisli onih, koji su im se pričinili vrijednim izvorima poticaja. To se s više ili manje neuspjeha dogodilo i slikarima Dimitrijeviću, Tataru, Mešku, Mijićevoj i još ponekom, koji su svojim prisustvom na bienalu samo povećali ili otežali dojam o općenitom manjku živih, markantnih i samostalnih individualiteta.

Radoslav PUTAR

Prvi bienale mladih slikara i vajara Jugoslavije održan je u razdoblju od juna do septembra 1960. godine u Galeriji likovnih umjetnosti u Rijeci.

Trideset šest umetnika izložilo je 38 slika i 20 vajarskih dela.

Nagradjeni su: Franjo Dolenec, Olga Jančić, Andrej Jemec, Branislav Protić i Vladimir Trbojević.

PEJZAŽI MRTVIH I ŽIVIH

Sarajevo, jula

Sprženi u stravi bačeni u vjetar,
u mojoj lobanji sparne gusle jula,
žene u gibanju, ljetna noć na cesti,

usnuli na klupi, svi budni, poklonjeni
svome otkrovenju: disanju, gorčini
ostrvljene boli, suhe, bezimenih

riječi, otrgnutih, survanih u grlo
od trnja ranjeno, od oštrog iverja
prerezanog glasa što se i ne čuje.

Zenica, februara

Disanje dimnjaka što guta pepeo zemlje,
blaga smrt me liže, tromo disanje noći:
sve gluvlje se mršti u ranjavom govoru
ugljevlje djetinjstva nikad ne dokopano.

Novi Beograd, maja

Telegrafske se žice talasaju ko žito,
noć uklanja me: dim, glasovi, ptice
poznatog leleka, ljepljivog dodira
krvi zardjale iz budjavog legla,
iz zemlje, iz oranja, iz utrobe mirisa.

Novi Sad, maja

Tu izbačen sam u omorinu, na tragu
nepresušnom: da smrvljenu smrt ne došapnem
niotkuda. Zvona, debela zvona, u visini,
gorki taj prostor što vaznosi se u noć,
u vrelinu, u toplu još postelju glasa
da sve njih popila je zora, i zidovi
okrečeni, u ljetu, u travi, u zvonjavi.

Jasenovac, aprila

Prislonim uho na životinju zemlje. Muk je,
ne jauk. Usana više nema. Ni bola.
Pun ptica umorni dlan je neba, halapljivog žita,
i oprezna odežda rijeke kao utjeha, kao opelo

pljusnute pitke krvi. Poreci tu slutnju, o ptico sunca,
gruni u moju lobanju piletom cvrkuta, urlaj u budjavi hod-
[nik
sjećanja kolijevkom svjetla jer dolaze oni
ranooduzeti, rovito zgarište bola da sami su, živi,

i gordo još užasnuti, bačeni u jame, polivani krečom,
zatrpani travom, utabani zemljom da se ne pojave
vukovi spaljenog jauka, bezglava ruža smrti,
jer nema tog glasa koji ih može izreći.

Bjelašnica, januara

Ovaj bukvik u snijegu, ukopan u maglu,
čisti cjelac straha uzalud pronadjen,
pletisanka mrtva pružena u jutro

kao kruto tijelo, bez glasa, smireno
ledenim snivanjem, spokojem ukletih
sjavljenim u blagost, u mukle plamičke

nevida što bludi kroz maglene grudi,
kroz srce prozirno, naručje od slutnje
koje mrtve nosi, nadmoćne, otsutne,

s prezirom za riječi, za govor, za pticu
pokreta, za pravac što može ga poreći
njihovo lutanje, za gluhu putanju

odabranu mučki i naknadnom žiću,
u čiraku snijega bukve što tinjaju
kao preziranje, besplodno gnušanje.

Vuk KRNJEVIĆ